

**Manuel Lázaro Pulido – José Luis Fuertes
Herreros – Ángel Poncela González (eds.):
La filosofía de las pasiones y la Escuela
de Salamanca. Edad Media y Moderna**
Salamanca, Cárceres 2013. 300 s.

Když Elisabeth Anscombová psala svůj slavný článek „Modern Moral Philosophy“¹ vytýkala novověkému směřování etiky mimo jiné to, že zanedbalo filosofickou psychologii, především problematiku úmyslu a emocí. Morální ctnosti jsou totiž z velké části chápány jako rozumem řízené usměrnění emočních hnutí. Dnes jsme již v situaci, kdy její podněty vyústily v rozsáhlou obnovu etiky ctností, která solidně vypracovanou teorii emocí předpokládá. Po pracích zaměřených na teorie emocí v antice a středověku, z nichž nejvýraznější je asi Knuutillova kniha *Emotions in Ancient and Medieval Philosophy* (Oxford, Clarendon Press 2004), se začínají objevovat i práce věnované této problematice v období následujícím, tj. ve druhé scholastice.

Jedním z nejvýznamnějších center renesanční a raně novověké scholastiky byla bezpochyby španělská Salamanca, kde působili významní filosofové a teologové, například dominikáni Francisco de Vitoria a Domingo de Soto nebo jezuita Francisco Suárez, a kde také vznikl jeden z nejslavnějších filosofických kursů, vypracovaný v tomto případě karmelitány: Collegium Salmanticenses. Španělsko již dnes není světovým centrem filosofie a teologie, jako tomu bylo v 16. a 17. století, nicméně jeho význam nelze zanedbávat a podceňovat. Zatímco velká část evropských filosofů španělské dědictví nezná, španělsky hovořící myslitelé jsou si bohatého dědictví své kultury a historie, jak se zdá, dobře vědomi. Mezi poslední publikace zaměřené na téma španělské scholastiky patří i španělsko-portugalský sborník či kolektivní monografie věnovaná emocím neboli vášním, a to v kontextu působení školy v Salamance (ale nejen tam).

V souvislosti s charakteristikou recenzované knihy si neodpustím poznámku vyjadřující naději, že Španělé a Portugalci nebudou nuceni k témuž co my, totiž ke křečovitému rozlišování „hodnotných kolektivních monografií a úpadkových sborníků“, a budou se logičtěji orientovat na kvalitu daných publikací. V případě zde recenzovaného díla sice není jasné, zda je dílo – otevřeně se hlásící k semináři z výzkumného projektu *La Filosofía de las Pasiones en la Escuela de Salamanca* (2011-2013) – sborníkem či monografií, ale dobrá kvalita většiny příspěvků je jasná (i když musím přiznat, že 2 ze 17 studií jsou psány portugalsky, a jejich obsah proto pro mě zůstává pochopitelný jen zčásti – nepředpokládám ale, že by se jejich kvalita příliš lišila od „španělské většiny“).

1 Anscombe, E., Modern Moral Philosophy. *Philosophy*, 33, 1958, s. 1-19.

Kniha začíná několika příspěvky, které nejsou zaměřeny přímo na osobnosti působící v Salamance, ale představují pro ně významné inspirační zdroje. Jsou to především Hildegarda z Bingen a Tomáš Akvinský. Pozornost věnovaná druhému ze jmenovaných asi příliš nepřekvapí, neboť nejvýznamnějšími mysliteli školy v Salamance byli dominikánští a karmelitánští tomisté a dále pak jezuitští autoři, kteří se sice andělského učitele nedrželi tak věrně jako dominikáni, ale hlásili se k němu jako k hlavnímu mistrovi, kterého následují (podle Ignáce z Loyoly měli jezuité studovat filosofii podle Aristotela a teologii podle Tomáše). Hildegarda z Bingen není autorkou, která by byla se Salamankou, Španělskem nebo výše zmíněnými řeholními řády přímo spojena, ale je známou středověkou osobností, která ve svém díle spojovala filosofii, teologii, mystiku i lékařství. To znamená, že o silách lidské duše a ctnostech, které stimulovaly jejich kultivaci, měla rozhodně co říci.

Z lokálního španělského kontextu pak více vychází studie věnovaná židovskému myšlenkovému a náboženskému dědictví na Iberském poloostrově, která se zabývá analýzou nápisů na židovských náhrobních kamenech ze 13. století. Tyto nápisy totiž namnoze vyjadřují určitá emoční hnutí spojená s problematikou smrti. V souvislosti s tímto tématem nelze nezpomenout na MacIntyrove upozornění na význam nápisů na anglických pozdně novověkých náhrobcích, které popisují ctnosti zesnulých.² Protože v těchto případech zpravidla nešlo o zachycení reálné osobnosti zesnulého, ale cílem bylo mu s pietou připsat to, co je ceněno, představují náhrobní nápisy cenné svědectví o v dané době nejvýše hodnocených ctnostech. K jakémusi mapování východisek španělské scholastiky se nakonec přidává i text zaměřený na problematiku aristotelských zdrojů renesanční a raně novověké scholastiky.

Přímo osobnostem spojeným se Salamankou jsou věnovány příspěvky o Bartolomeovi de Medina a Francisku Suárezovi. Obě tyto osobnosti byly zároveň představiteli dvou nejvýznamnějších řádů tehdejšího Španělska. Bartolomeo de Medina byl dominikán, který v 16. století v Salamance studoval a poté i vyučoval teologii. Ačkoli jejich životy dělilo tři sta let, jejich činnost na univerzitě vykazovala jisté paralely a obdobné znaky. A stejně jako musel na pařížské univerzitě čelit nelehké situaci Tomáš Akvinský, neměl ji ani v Salamance snadnou jeho mladší spolubratr Bartolomeo. Důvodem ovšem nebyly ani tak naukové spory, jako spíše boj o katedru a vliv na univerzitě. I zde člověk vidí, že jsme dnes, ať chceme nebo nechceme, dědici scholastiky, a to i v případech, kdy zastáváme jiné filosofické či teologické pozice.

Jakkoli byli dominikáni významní, v 17. století jednoznačně ovládli univerzitní prostor jezuité. Dílo Bartolomeova mladšího současníka Franciska Suáreze, který je bezpochyby nejvýznamnějším představitelem jezuitské scholastiky, je již něko-

2 MacIntyre, A., *After Virtue* (1981). 3rd ed. Notre Dame, Indiana, Notre Dame University Press 2007.

lik let systematicky zkoumáno a českému čtenáři představováno Danielem Heidem, takže rozepisovat se zde o něm by bylo nosit sovy do Athén. Zde si ale dovolme aspoň zmínku o Suárezově pojetí vášní, neboť právě na něj se jedna ze studií recenzované publikace explicitně zaměřuje. Suárez byl autorem, který sice explicitně navazoval na Tomáše Akvinského, nicméně v celé řadě bodů se od něj odchýlil a navrhl své vlastní alternativní výklady. V případě vášní Suárez odmítal reálnou distinkci mezi vznětlivostí (*appetitus irascibilis*) a dychtivostí (*apetitus concupiscibilis*), a přidával se tak ve výkladu emočních hnutí na stranu scotistů (což u něj nebylo zcela neobvyklé).

Závěr knihy představuje několik studií věnovaných pro změnu nástupu nescholastické novověké filosofie, která nicméně za mnohé scholastice vděčí. Je zde představen především Descartes jako racionalisticky orientovaný filosof, který vášním věnoval speciální spis, a dále Hobbes jako empiricky zaměřený myslitel, pro kterého je smyslový život, včetně emocí, klíčovou záležitostí nejen v oblasti poznání, ale i v oblasti etiky.

Lze konstatovat, že recenzovaná publikace si zaslouží své místo v knihovných institucích i badatelů, kteří se věnují nejen novověké scholastice, ale i středověkému nebo nescholastickému myšlení. Zároveň se díky práci španělských, portugalských a iberoamerických badatelů stále více ukazuje, že problematika renesanční a raně novověké scholastiky je zajímavá nejen v kontextu jazykového a kulturního dědictví Iberského poloostrova a Latinské Ameriky, ale je i velmi důležitá pro všechny, kdo chtějí skutečně pochopit ideové pokračovatele středověku, stejně jako univerzitní background učebnicově tak říkajíc kanonických autorů raně novověké filosofie, kteří většinou sice na univerzitách nepůsobili, ale za mnohé jim vděčili.

Tomáš Machula